

PSIHIKĄ VEIKIANČIŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PAPLITIMAS TARP LIETUVOS AUKŠTŲJŲ MOKYKLŲ STUDENTŲ

Laura Narkauskaitė^{1,2}, Algirdas Juozulynas¹, Antanas Jurgelėnas¹, Algirdas Venalis¹

¹Valstybinis mokslinių tyrimų institutas Inovatyvios medicinos centras, ²Higienos institutas

Santrauka

Tyrimo tikslas – nustatyti psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimą tarp aukštųjų mokyklų studentų ir įvertinti jų vartojimo priežastis.

Tyrimo medžiaga ir metodai. Pagrindu tyrimui atlikti buvo pasirinktas Europos Tarybos kovos su piktnaudžiavimu ir neteisėta prekyba narkotikais, Švedijos informacijos apie alkoholį ir kitus narkotikus Tarybos sudarytas ESPAD klausimynas, kuris modifikuotas ir pritaikytas tiriamajam kontingentui. Apklausa buvo atliekama 2006–2007 m. Apklausos duomenys apdoroti naudojant statistinės programos SPSS 15.0 versiją.

Rezultatai. Iš viso tyrime dalyvavo 1447 I–III kurso studentai, iš jų 22,9 proc. rūko. Dažniausiai rūkoma norint atsipalaiduoti. 67,7 proc. (95 proc. PI 65,14–70,10) studentų teigė vartojantys kavą. 46,9 proc. studijuojančiųjų vartoja energinius gėrimus. 78 proc. (95 proc. PI 75,76–80,10) respondentų vartoja alkoholį. Dažniausiai įvardijama vartojimo priežastis – noras atsipalaiduoti (39,2 proc.). 16,2 proc. (95 proc. PI 14,29–18,13) apklaustųjų teigė, kad yra bandę narkotikų. Labiausiai paplitusi narkotinė medžiaga yra marihuana, kurią vartojo 10,7 proc. studentų per pastarąsias 30 dienų ir 45,1 proc. – per gyvenimą. Labiausiai paplitęs narkotikų vartojimo būdas – rūkymas (60,9 proc. kada nors bandžiusiųjų narkotikus). Aiškinantis narkotikų vartojimo priežastis, nustatyta, kad dažniausiai jie yra vartojami dėl kelių priežasčių (34,9 proc.; 95 proc. PI 24,92–45,20) arba iš smalsumo (30,2 proc.; 95 proc. PI 20,79–40,29). Net 86,3 proc. (95 proc. PI 84,45–88,04) pakankamai žino apie psichiką veikiančių medžiagų žalingą poveikį sveikatai.

Išvados. Rūkymas ir alkoholio vartojimas yra paplitę tarp studentų. 67,7 proc. respondentų geria kavą, beveik pusė (46,9 proc.) vartoja energinius gėrimus. 16,2 proc. studentų yra bandę narkotikų, o vartoja 6,9 proc. apklaustųjų. Pagrindinės psichiką veikiančių medžiagų vartojimo priežastys – noras atsipalaiduoti (39,2 proc.), narkotikai dažniausiai vartojami iš smalsumo (62 proc.).

Raktažodžiai: psichiką veikiančios medžiagos, studentai, aukštoji mokykla.

ĮVADAS

Paskutiniojo dešimtmečio moksliniais duomenimis, Europoje ir visame pasaulyje didžiąją dalį sveikatos problemų sudaro psichikos ir elgesio sutrikimai. Tai tampa ekonomine našta valstybėms, o psichikos sveikatos apsauga – vienu iš didžiausių rūpesčių [1].

Rūkymo pandemija yra viena iš labiausiai aktualių visuomenės sveikatos problemų [2]. Rūkymas žaloja beveik kiekvieną organą, sukeldamas daugelį ligų ir bendrai pablogindamas rūkalių sveikatą [3]. Rūkymo neigiamas poveikis sveikatai skaičiuojamas apytikriai 438 tūkst. mirčių, arba beveik 1 iš 5 mirčių kiekvienais metais Jungtinėse Amerikos Valstijose [4].

Kiekvienais metais daugiau mirštama nuo tabako negu nuo imunodeficito viruso (ŽIV), draudžiamų narkotikų ir alkoholio vartojimo, autoavarijų, savižudybių ir žmogžudysčių visa tai sudėjęs kartu [5–6].

Alkoholio vartojimas kelia grėsmę šeimai, darbui, skatina socialines problemas, tokias kaip alkoholizmas, nelaimingi atsitikimai, kriminalinė elgsena, smurtas, žmogžudystės, savižudybės. Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, apie 40–60 proc. visų mirčių dėl tyčinių ir netyčinių traumų priežastis – alkoholio vartojimas [7].

Lietuvoje sparčiai didėja narkotikų pasiūla. Sintetiniai preparatai – ekstazis, LSD, amfetaminai ir kiti – tvirtai įsigali juodojoje rinkoje, netgi vadinami „diskotekų ar klubų narkotikais“. Marihuaną, hašišą neatsakingai bandoma traktuoti kaip lengvus ir nepavojingus narkotikus [8].

Pastaraisiais metais atliekami psichologiniai ir socialiniai tyrimai bei studijos rodo, kad labiausiai pažeidžiama visuomenės dalis – jaunimas [9]. Šiuo metu

Adresas susirašinėti: Laura Narkauskaitė,
Higienos institutas,
Didžioji g. 22, 01128 Vilnius.
El. p. laura.narkauskaite@hi.lt

vis daugiau 18–25 metų jaunimo vartoja medžiagas, sukeliančias priklausomybę. Dėl to kyla didelė grėsmė jų sveikatai ir gyvybei [10].

Užsienio mokslininkų atliktų tyrimų duomenimis, alkoholio ir narkotikų vartojimas universitetuose didėja [11–12]. Svarbu tai, kad dažniausiai pradedama reguliariai vartoti narkotikus baigus mokyklą [13].

Studentų psichiką veikiančių medžiagų vartojimas yra labai aktuali visuomenės sveikatos problema, nes studentų požiūris į priklausomybę sukeliančias medžiagas gali lemti jų elgesį šeimoje, darbo rinkoje ir visuomenėje bendrai [12].

Lietuvoje atlikta nemažai tyrimų siekiant įvertinti įvairių tikslinių grupių polinkį žalingiems įpročiams. 1998 m. buvo atliktas tyrimas, siekiant išsiaiškinti psichoaktyviųjų medžiagų paplitimą tarp Vilniaus universiteto medicinos programos studentų. Šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad šių medžiagų vartojimas padidėja studijų metais [14].

Kontingentas parinktas ne atsitiktinai: I–III kurso studentų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo dažnis ir požiūris į šias medžiagas gali parodyti, koks jaunimas stoja į aukštąsias mokyklas; ar studentavimo pradžia yra žalingų įpročių pradžia, ar šios problemos stiprėjimas.

Tyrimo tikslas – nustatyti psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimą tarp aukštųjų mokyklų studentų ir įvertinti jų vartojimo priežastis.

TYRIMO MEDŽIAGA IR METODAI

Pagrindu tyrimui atlikti buvo pasirinktas Europos Tarybos kovos su piktnaudžiavimu ir neteisėta prekyba narkotikais, Švedijos informacijos apie alkoholį ir kitus narkotikus Tarybos sudarytas ESPAD klausimynas, kuris modifikuotas ir pritaikytas tiriamajam kontingentui. Anketą sudaro preambulė ir 44 klausimai. Klausimais siekta išsiaiškinti psichiką veikiančių medžiagų vartojimą tarp studentų per pastarąsias 30 dienų, pastaruosius 12 mėn., per gyvenimą, taip pat šių medžiagų vartojimo priežastis.

Iš viso tyrime dalyvavo 1447 I–III kurso studentai: 794 (54,9 proc.) Vilniaus kolegijos studentai, 554 (38,3 proc.) Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto studentai ir 99 (6,8 proc.) Vytauto Didžiojo universiteto studentai, iš kurių 505 (34,9 proc.) I kurso (384 merginos ir 118 vaikinių), 548 (37,9 proc.) II kurso (412 merginų ir 131 vaikinai) ir 380 (26,3 proc.) III kurso (307 merginos ir 65 vaikinai) studentai.

Apklauskos duomenys apdoroti naudojant statistinę programą SPSS 15.0. Psichiką veikiančių medžiagų paplitimas vertintas procentais tarp I–III kurso studentų, apskaičiuoti 95 proc. pasikliautiniai intervalai. Dažnių skirtumų statistinis reikšmingumas įvertintas skaičiuojant χ^2 ir p reikšmes. Vidurkiams palyginti naudotas Studento (t) kriterijus. Tikrinant statistines hipotezes, pasirinktas reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$.

REZULTATAI

Iš 1413 studentų 22,9 proc. teigia rūkantys, kartais parūko 13,2 proc. studijuojančiųjų I–III kurse. Statistiškai reikšmingai daugiau rūko studentų nei studentų – atitinkamai 33,2 proc. ir 20,1 proc. ($p < 0,05$). 60,31 proc. nuolat arba kartais rūkančiųjų teigė, kad per pastarąsias 30 dienų rūkė kasdien, 17,18 proc. dūmą traukė 1–2 kartus per savaitę. Vidutinis amžius, kada pradedama rūkyti, yra $16,8 \pm 2,62$ metų. Daugiausia studentų nurodė, kad rūkyti pradėjo būdami 16 metų amžiaus (moda = 16). Tyrimo metu siekta nustatyti rūkymo priežastis (1 lentelė). Dažniausiai rūkoma norint atsipalaiduoti, trečdalis (30,6 proc.) apklaustųjų būtent tai ir pažymėjo. Beveik penktadalis studentų rūko, nes tai jiems teikia malonumą (17,9 proc.), kas dešimtas (11,8 proc.) respondentas teigė, kad rūkymas jam padeda bendrauti. Analizuojant studentų žinojimą apie rūkymo žalingą poveikį, nustatyta, kad beveik visi apklaustieji apie tai žino (87,6 proc. Vytauto Didžiojo universiteto, 97,9 proc. – Vilniaus kolegijos ir 97,5 proc. – Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto studentų).

1 lentelė. Rūkymo priežastys (N = 821)

Veiksny	Abs. skč.	Proc.	95 proc. PI
Rūkydamas atsipalaiduojū	251	30,6	27,43–33,77
Rūkymas teikia malonumą	147	17,9	15,34–20,60
Rūkymas padeda bendrauti	97	11,8	9,69–14,11
Nes draugai rūko	45	5,5	4,03–7,14
Negaliu atsisakyti	97	11,8	9,69–14,11
Nežinau	79	9,6	7,69–11,73
Kita	105	12,8	10,58–15,16

67,7 proc. studentų nurodė vartojantys kavą. Apie kofeino tabletes iš 1384 atsakiusių tik 8 (0,6 proc.; 95 proc. PI 0,25–1,04) respondentai teigė, kad jas vartoja. Iš 1385 į klausimą apie energinių gėrimų vartojimą beveik pusė (46,9 proc.) studentų atsakė teigiamai. Statistiškai reikšmingai mažiau merginų (42,3 proc.) nei vaikinių (64,5 proc.) vartoja energinius gėrimus ($p < 0,001$).

Iš visų apklaustųjų alkoholį vartoja 78 proc. studentų, iš jų statistiškai reikšmingai ($p = 0,03$) mažiau merginų (77 proc.), vartojančių alkoholį, nei vaikinių (82,6 proc.). Taip pat statistiškai reikšmingai daugiau alkoholį vartojančių studentų yra Vilniaus kolegijoje (80,6 proc.), palyginti su Vytauto Didžiojo universiteto (61,9 proc.) ir Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto (77,1 proc.) studentais ($p < 0,001$). Vertintas alkoholinių gėrimų rūšių vartojimo paplitimas tarp studentų. Nustatyta, kad labiausiai yra paplitę alus (27,6 proc.) ir vynas (22,5 proc.). Beveik kas dešimtas (8,3 proc.) respondentas vartoja stipriuosius alkoholinius gėrimus. Tyrimu siekiama išsiaiškinti priežastis, dėl kurių studentai vartoja alkoholį. Dažniausiai įvardijama priežastis – noras atsipalaiduoti (39,2 proc.), draugų įtaką kaip priežastį paminėjo 3,5 proc. apklaustųjų (2 lentelė). Analizuojant studentų žinojimą apie alkoholio žalingą poveikį, nustatyta, kad 1349 (95,3 proc.) studentai žino, jog alkoholis

žalingas sveikatai. Statistiškai reikšmingai daugiau merginų (96,1 proc.) nei vaikinių (92,7 proc.) žino apie alkoholio daromą žalą ($p = 0,04$).

Analizuojant narkotikų vartojimo paplitimą, 16,2 proc. studentų teigė, kad yra bandę narkotikų. Statistiškai reikšmingai mažiau merginų (11,5 proc.) nei vaikinių (32,1 proc.), bandžiusių narkotikus bent kartą gyvenime ($p < 0,001$). Į klausimą apie narkotikų vartojimą per paskutinius 12 mėn. atsakė 289 (20,5 proc.) studentai, t. y. penktadalis respondentų. Daugiausiai tarp atsakiusių teigiamai į šį klausimą buvo Vilniaus kolegijos (42,2 proc.), mažiausiai Vytauto Didžiojo universiteto (20 proc.) studentų ($p = 0,02$). Statistiškai reikšmingai daugiau vaikinių (44,2 proc.) nei merginų (29,1 proc.) per paskutinius 12 mėn. vartojo narkotikus ($p = 0,02$). Pirmosios pažinties su narkotikais amžiaus vidurkis – $17,4 \pm 1,89$ metų. Didžioji dalis juos pirmą kartą pabandė būdami 18 metų (moda = 18). Jauniausias pabandymo amžius yra 12 metų, vyriausias – 25 metai. Analizuojant, kokios priežastys skatina pabandyti narkotikų, nustatyta, kad 62 proc. bandžiusiųjų tai darė iš smalsumo ir mažesnė dalis – siekdami pajauti malonumą (5,1 proc.) arba tai daryti juos skatino kelios priežastys (17,1 proc.) (3 lentelė). Tarp kada nors bandžiusiųjų narkotikus labiausiai paplitusi narkotinė medžiaga yra marihuana, kurią vartojo 10,7 proc. studentų per pastarąsias

2 lentelė. Alkoholio vartojimo priežastys (N = 1112)

Veiksny	Abs. skč.	Proc.	95 proc. PI
Atsipalaiduoti	436	39,2	36,33–42,09
Sumažinti stresą	40	3,6	2,58–4,77
Nes draugai vartoja	39	3,5	2,51–4,66
Noriu pasijausti laimingesnis	4	0,4	0,10–0,79
Neturiu ką veikti	16	1,4	0,82–2,22
Siekdamas apsvaigti	27	2,4	1,61–3,41
Noriu užmiršti problemas	6	0,5	0,20–1,05
Kita (šventės, įvairios progos, „skanu“, „patinka“, „po egzamino“)	158	14,2	12,21–16,32
Keli variantai	386	34,7	31,91–37,53

3 lentelė. Veiksniai, skatinantys pabandyti narkotikų (N = 234)

Veiksny	Abs. skč.	Proc.	95 proc. PI
Siekdamas apsvaigti	2	0,9	0,10–2,37
Nenorėjau išsiskirti iš draugų	7	3	1,21–5,52
Neturėjau ką veikti	3	1,3	0,27–3,07
Iš smalsumo	145	62	55,41–68,07
Norėjau užmiršti problemas	6	2,6	0,95–4,94
Norėjau pajauti malonumą	12	5,1	2,68–8,29
Kita	12	5,1	2,68–8,29
Nepamenu	7	3	1,21–5,52
Kelios priežastys	40	17,1	12,50–22,16

4 lentelė. Narkotinių medžiagų vartojimo paplitimas tarp kada nors vartojusiųjų narkotines medžiagas

Narkotinė medžiaga	Taip (per 30 dienų)		Taip (per 12 mėn.)		Taip (per gyvenimą)	
	Abs. skč.	Proc.	Abs. skč.	Proc.	Abs. skč.	Proc.
Migdomieji / raminamieji vaistai be gydytojo paskyrimo (N = 192)	5	2,6	12	6,3	34	17,7
Amfetaminai (N = 199)	7	3,5	8	4	51	25,6
LSD (N = 180)	–	–	6	3,3	11	6,1
Kokainas (N = 176)	–	–	–	–	2	1,1
Heroinas (N = 179)	1	0,6	2	1,1	5	2,8
Ekstazis (N = 193)	9	4,7	10	5,2	23	11,9
Haliucinogeniniai grybai (N = 177)	1	0,6	5	2,8	10	5,6
Marihuana ir hašišas (N = 215)	23	10,7	36	16,7	97	45,1
Alkoholis su narkotikais (N = 214)	20	9,3	33	15,4	61	28,5

5 lentelė. Narkotikų vartojimą lemiantys veiksniai (N = 86)

Veiksny	Abs. skč.	Proc.	95 proc. PI
Pamiršti rūpesčius	1	1,2	0,03–4,25
Atsipalaiduoti	4	4,7	1,28–9,97
Pajauti malonumą	6	7	2,60–13,20
Sumažinti stresą	1	1,2	0,03–4,25
Iš smalsumo	26	30,2	20,79–40,29
Negaliu atsakyti	1	1,2	0,03–4,25
Nežinau	9	10,5	4,90–17,71
Kelios priežastys	30	34,9	24,92–45,20

30 dienų ir 45,1 proc. – per gyvenimą. Tyrimo duomenys rodo, kad studentai nevengia vartoti alkoholio kartu su narkotikais (4 lentelė). Labiausiai paplitęs narkotikų vartojimo būdas – rūkymas (60,9 proc. kada nors bandžusiųjų narkotikus). Aiškinantis narkotikų vartojimo priežastis, nustatyta, kad dažniausiai jie yra vartojami dėl kelių priežasčių (34,9 proc.) arba iš smalsumo (30,2 proc.) (5 lentelė). Studentai buvo klausiami, ar žino apie žalingą narkotikų poveikį. Net 86,3 proc. (95 proc. PI 84,45–88,04) atsakė teigiamai. 80,2 proc. (95 proc. PI 71,09–87,33) studentų, kurie per pastaruosius 12 mėn. vartojo narkotikus, atsakė, jog pakankamai žino apie šių medžiagų žalingą poveikį sveikatai.

REZULTATŲ APTARIMAS

Remiantis Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) duomenimis, beveik kas trečias pasaulio žmogus rūko. Bendras rūkymo paplitimas – 1,1 mlrd. žmonių

pasaulyje, iš kurių 250 mln. yra jaunimas iki 18 metų amžiaus.

JAV atliktų tyrimų rezultatai atskleidė, kad rūkymas vis labiau plinta tarp aukštųjų mokyklų studentų. 31 proc. JAV aukštųjų mokyklų studentų rūkė reguliariai, 75 proc. buvo bandę rūkyti nors kartą.

FINBALT studijos duomenimis, 2002 m. 20–24 metų amžiaus grupėje reguliariai rūkė 33,8 proc. vyrų ir 14,3 proc. moterų [15]. 2000 m. atliktos Kauno miesto universitetų studentų apklausos metu nustatyta, kad reguliariai rūkė 29,5 proc. I kurso vaikinų ir 18,8 proc. merginų [16]. Kitose šalyse atlikti tyrimai rodo panašią tendenciją. Galima teigti, kad mūsų tyrimo duomenys yra panašūs, nes statistiškai reikšmingai trečdaliu rūkančių merginų mažiau nei vaikinų.

Legaliai tabako gaminiai parduodami nuo 18 metų, tačiau net 87 proc. nuolat rūkančių asmenų rūkyti pradeda anksčiau [16]. Anksčiau atlikto tyrimo

duomenimis, reguliariai rūkantys Kauno universitetų studentai pradėjo rūkyti būdami vidutiniškai 16 metų amžiaus [16].

Įvairių tyrimų rezultatai rodo, kad apie 80 proc. asmenų rūkyti pradeda iki 18 metų, o nepradėjusieji iki 25 metų dažniausiai nedaro to ir vėliau. Taigi dauguma pradeda rūkyti dar nesuvokdami šio žalingo įpročio pasekmių [17]. Mūsų tyrimo duomenimis, dažniausiai studentai pradeda rūkyti 16 metų, o tai sudaro prielaidą jiems ir toliau rūkyti, įtraukti kitus bendraamžius ar net jaunesnio amžiaus jaunuolius(-es).

Didelės įtakos rūkymui turi draugai, artimieji ir, žinoma, viešoji reklama. Nors teigiama, kad tabako kampanijų reklamos nukreiptos tik į rūkančius suaugusiuosius, tačiau tai padeda padaryti rūkymą socialiai priimtiniu ir netgi pageidaujamu tarp jaunų žmonių [18]. Mūsų atlikto tyrimo rezultatai atskleidžia, kad draugai turi mažiausią įtaką, jaunimas labiau yra linkęs mėgdžioti suaugusiuosius, kurie rūko norėdami atsipalaiduoti nuo gyvenimo problemų. Jaunimas taip pat įsivaizduoja, kad suaugusiųjų problemos ir rūkymas tai priimtina.

Mūsų tyrimo duomenimis, jau 77,7 proc. I kurso studentų vartoja alkoholį, kas penktas (20,5 proc.) rūko, 66,7 proc. geria kavą, 16,3 proc. bent kartą yra pabandę narkotikų ir pusė (47,9 proc.) I kurso studentų vartoja energinius gėrimus. Tad akivaizdu, kad į aukštąsias mokyklas įstoja studentai, jau vartojantys psichiką veikiančias medžiagas, o šių medžiagų vartojimo paplitimas per trejus metus išlieka panašus ($p > 0,05$). Lyginant su Europoje atliktų tyrimų rezultatais, taip pat galima rasti skirtumus. Olandijoje atlikto aukštųjų mokyklų tyrimo duomenys parodė labai didelį alkoholio vartojimą – jį vartojo net 95 proc. studentų. Tai viena dažniausiai vartojamų psichoaktyviųjų medžiagų [11]. Dažnai alkoholiniai gėrimai, kaip ir tabakas, vartojami dėl psichologinio poveikio. Moterys ir vyrai dažniausiai nurodo skirtingas tabako, alkoholio vartojimo priežastis. Moterys juose skandina nesutarimus, alkoholis joms padeda išlieti emocijas, jausmus. Vyrai mano išgėrę esą sąmojingesni, linksmesni, be to, išgėrus lengviau pradėti pažinti su priešingos lyties atstovėmis. Nepilnamečiai alkoholį vartoja norėdami pasijausti suaugę, apsvaigimas suteikia daugiau drąsos, ryžto veikti. Įdomus rezultatas – 39,2 proc. studentų alkoholį vartoja norėdami atsipalaiduoti, nors daugiau nei pusė (54,4 proc.) respondentų nurodė, kad mokslo krūvis jiems optimalus. Galime teigti, kad studentai turi gana daug kitų problemų, kurias bando spręsti vartodami alkoholį.

Psichiatras Ė. Krepelinas yra pastebėjęs, kad alkoholikais dažniausiai tampa tie, kurie pradeda išgėrinėti būdami jaunesni nei 20 metų. Tai patvirtina įvairiose šalyse atlikti tyrimai – kuo jaunesnis žmogus įninka į vyną ir degtinę, tuo šių gėrimų poveikis žalingesnis [19]. Moksleiviai anksti pradeda vartoti alkoholinius gėrimus. Vaikai imituoja vyresnius (pirmiausia paveldi šeimos tradicinius alkoholio vartojimo papročius), vėliau ar lygiagrečiai pamėgdžioja bendraamžius arba šių gėrimų pabando tiesiog iš smalsumo. Galima teigti, kad mūsų tyrime dalyvaujantys studentai turėjo neigiamą pavyzdį praeityje, taip pat patys tampa blogu pavyzdžiu jaunesniesiems.

Jungtinėse Amerikos Valstijose koledže atlikto tyrimo duomenimis, 51 proc. studentų vartoja energinius gėrimus [23]. Mūsų apklausos rezultatai parodė, kad 1–2 kartus per mėnesį energinius gėrimus vartojo 34,9 proc. studentų sesijos metu ir 42,3 proc. – ne sesijos metu.

Narkomanija – aktualus ir sudėtingas šiandienos reiškinys, egzistuojantis praktiškai kiekvienoje valstybėje. Jai nėra teritorinių, nacionalinių, religinių ribų, tai liga, kuri nesirenka žmonių pagal amžių, lytį, išsilavinimą ar socialinę padėtį. Įvairių mokslininkų duomenimis, kai narkotikų vartojimas tam tikroje populiacijoje yra daugiau nei 10 proc., tai jau yra problema ir grėsmė tos populiacijos saugumui [20, 21]. Tad galima teigti, kad Lietuvoje neegzistuoja narkotikų vartojimo aukštosiose mokyklose problema, tačiau nereikėtų palikti šio dalyko be priežiūros, būtina pastovi šio reiškinio paplitimo stebėseną, būtinos efektyvios, optimalios ir laiku taikomos prevencinės priemonės.

1996 ir 2001 m. atliekant lyginamųjų narkotikų vartojimo studijas tarp paskutiniojo kurso San Paulo universiteto studentų nustatytas aukštas kokaino, kreko, amfetamino ir lakių uostomųjų medžiagų pastovus vartojimas ir vartojimas pirmą kartą. Kasdien vartojamos psichiką veikiančios medžiagos: alkoholis, tabakas, marihuana, uostomosios medžiagos, haliucinogenai [22]. Mūsų tyrimo duomenimis, kasdien vartojamos medžiagos – alkoholis ir tabakas. Nustatytas kiek aukštesnis nei kitų narkotinių medžiagų marihuanos bei heroino vartojimas per pastarąsias 30 dienų ir per paskutinius 12 mėn. Pagal narkotikų vartojimo dažnumą asmenys gali būti suskirstyti į 5 grupes: 1. Rizikos grupė – tai asmenys, kurie dėl tam tikrų priežasčių turi padidėjusią tikimybę imti vartoti narkotikus. 2. Eksperimentatoriai – tai asmenys, kurie pavartoja narkotikus vieną ar kelis kartus, o po to jų atsisako. 3. Nereguliarūs vartotojai – šie asmenys

vartoja narkotikus nepastoviai, jiems dar nėra išsivysčiusi nei psichinė, nei fizinė priklausomybė. 4. Reguliarūs vartotojai – narkotikus vartoja pastoviai, jiems vystosi psichinė ir fizinė priklausomybė. 5. Priklausomi nuo narkotikų asmenys – nuolat vartojant jau išsivysto priklausomybės liga. Šios grupės skiriasi ne tik pagal vartojimo dažnumą, bet ir pagal problemas, kurias sukelia narkotikų vartojimas. Rizikos grupė beveik neturi su narkotikų vartojimu susijusių pasekmių. Eksperimentatoriai jau gali turėti, o nereguliarūs vartotojai dažniausiai turi tiek susijusių su sveikata (pvz.: kraujo užkrėtimas, hepatitas), tiek socialinių problemų (pvz.: policijos sulaikymas, smulkūs nusikaltimai, konfliktai su tėvais, mokymosi problemos). Dažnėjant narkotinių medžiagų vartojimui, atsiranda psichinė ir fizinė priklausomybė bei toliau daugėja problemų.

Studentai psichiką veikiančias medžiagas vartoja dėl įvairių priežasčių. Rūko, nes tai teikia malonumą ir padeda bendrauti, geria alkoholi norėdami sumažinti stresą ir atsipalaiduoti, o malonumo siekimas skatina juos vartoti narkotikus. Tačiau rūkymas, alkoholis ir kitos psichiką veikiančios medžiagos neišsprendžia jaunimo problemų, o jas tik paaštrina. Apklausos rezultatai rodo, kad studentai suvokia rūkymo, alkoholio ir narkotikų vartojimo žalą, tačiau į aukštąsias mokyklas jie įstoja jau turėdami žalingų įpročių. Paradoksalu, kad 97 proc. apklaustųjų žino apie rūkymo sukiamą žalą, 95 proc. – apie alkoholio vartojimo pasekmes, tačiau alkoholi ir tabaką vartoja nemaža dalis studentų. Šiuo atveju svarbu jiems paties suprasti, kuris problemų sprendimo būdas geresnis ir sėkmingesnis.

Pagrindiniai elementai, kurie yra veiksmingiausi dirbant narkotikų prevencijos srityje, yra

visuomenės supažindinimas su narkomanijos priežastimis, jos keliamomis problemomis bei šios problemos prevencijos būdais. Tačiau tam, kad į aukštąsias mokyklas stotų jaunimas, kuris nėra įsitraukęs į žalingų įpročių liūną, būtina prevencinį darbą vykdyti šeimoje nuo pat gimimo. Pagrindinis prevencijos šeimoje elementas – tai asmeninis tėvų ar kitų giminaičių pozityvus pavyzdys. Prevencija – tai ne vienkartinis aktas, o ilgas, sistemingas darbas, todėl ji veiksmingesnė, kai yra planuojama. Labai svarbu žinoti, kad nuostatoms, vertybėms, savigarbai ir savęs vertinimui ugdytis padeda visas jaunimo socializacijos procesas. Socializacijos procesas prasideda šeimoje ir plečiasi įtraukdamas bendraamžių, kitų suaugusiųjų asmenų gyvenimo ir elgesio modelį.

IŠVADOS

1. Rūkymas yra paplitęs tarp studentų. Rūko 22,9 proc. I–III kurso aukštųjų mokyklų studentų. Didžioji jų dalis (60,3 proc.) rūko kasdien.
2. Alkoholio vartojimas yra dažnas tarp studijuojančiųjų aukštojoje mokykloje. Jį vartoja 78 proc. I–III kurso studentų.
3. 67,7 proc. studentų geria kavą, beveik pusė (46,9 proc.) vartoja energinius gėrimus.
4. 16,2 proc. studentų yra bandę narkotikų, o vartoja 6,9 proc. studijuojančiųjų.
5. Pagrindinės psichiką veikiančių medžiagų vartojimo priežastys – noras atsipalaiduoti (39,2 proc.), narkotikus dažniausiai vartoja iš smalsumo (62 proc.).

Straipsnis gautas 2011-01-12, priimtas 2011-02-21

Literatūra

1. Psichikos sveikata: naujas supratimas, nauja viltis. Pasaulio sveikatos organizacijos pranešimas, 2001.
2. The genetic epidemiology of smoking, Nikotine and Tobacco Research. Patrick F Sullivan, Kenneth S. Kendler. S51-S57. 1999.
3. U.S. Department of Health and Human Services. The Health Consequences of Smoking: A Report of the Surgeon General. U.S. Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, Office on Smoking and Health, 2004. Available from: http://www.cdc.gov/tobacco/data_statistics/sgr/sgr_2004/index.htm.
4. Centers for Disease Control and Prevention. Annual Smoking-Attributable Mortality, Years of Potential Life Lost, and Productivity Losses-United States, 1997–2001. Morbidity and Mortality Weekly Report [serial online]. 2002;51(14):300-303. Available from: <http://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/mm5114a2.htm>.
5. Centers for Disease Control and Prevention. Health United States, 2003, With Chartbook on Trends in the Health of Americans. (PDF-225KB) Hyattsville, MD: CDC, National Center for Health Statistics, 2003. Available from: <http://www.cdc.gov/nchs/data/hestables/2003/03hus031.pdf> [cited 2006 Dec 5].
6. McGinnis J, Foege WH. Actual Causes of Death in the United States. Journal of the American Medical Association. 1993;270:2207-2212.
7. Sveikata 21. Pagrindiniai PSO visuomeninės sveikatos priežiūros principai Europos regione. Vilnius, 2000.
8. Narkotikų problema Europoje. Metinė ataskaita. Liuksemburgas: Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras, 2007.

9. Grimalauskienė O, Bulotaitė L, Subata E, Javtokas Z, Davidonienė O, Vainauskienė R. Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje. Vilnius, 2002.
10. Černiauskienė M. Apie priklausomybę sukeliančias medžiagas ir jų vartojimo prevenciją ugdymo institucijose. Vilnius, 2001:4.
11. The use of psychoactive remedies by dental students / Ned Tijdschr Tandheelkd, Plasschaert AJ, Hoogstraten J, van Emmerik BJ. 2002 Apr;109(4):142-7.
12. Newbury-Birch D, Walshaw D, Kamali F. Drink and drugs: from medical students to doctors. Drug Alcohol Depend. 2001 Nov 1;64(3):265-70.
13. Handbook for surveys on drug use among the general population. Final report. Lisbon, EMCDDA, 2002.
14. Pazdrazdytė R, vadovė Šurkienė G. Studentų medikų gyvenimosi įvertinimas. Sveikatos aplinka. Priedas. 2000;5:12-14.
15. Grabauskas V, Klumbienė J, Petkevičienė J, Dregval L, Kinderytė G, Šačkutė A et al. Suaugusių Lietuvos žmonių gyvenimosi tyrimas. 2002.
16. Petrauskas D. Kauno universitetų studentų subjektyvios sveikatos, savijautos ir gyvenimosi sąsajų vertinimas. Daktaro disertacija. 2004.
17. Paglia A, Room R. Alcohol and aggression. General population views about causation and responsibility. Journal of Substance Abuse. 1998;10(2):199-216.
18. Anderson C, Burns DM. Patterns of adolescents smoking initiation rates by ethnicity and sex. 2000.
19. Anda RF, Whitfield CL, Felitti VJ, Chapman D, Edwards VJ, Dube SR, Williamson DF. Adverse childhood experiences, alcoholic parents, and later risk of alcoholism and depression. Pub Med. 2002;53(8):1001-1009.
20. Cook PA, Bellis MA. Knowing the risk: relationships between risk behaviour and health knowledge. Public Health. 2001;115:54-61.
21. McMichael AJ, Romsay M, Veress K, Wheeler JG. Drug – use patterns and risk factors among young offenders in Hungary: an epidemiological study. International Journal of Drug Policy. 2004;15(4):285-295.
22. Stempliuk Vde A, Barroso LP, Andrade AG, Nicastris S., Malbergier A. Comparative study of drug use among undergraduate students at the University of Sao Paulo – Sao Paulo campus in 1996 and 2001. Rev Bras Psiquiatr. 2005 Sep;27(3):185-93.
23. Malinauskas BM, Aeby VG, Overton RF, Carpenter-Aeby T, Barber-Heidal K. A survey of energy drink consumption patterns among college students. Nutr J. 2007 Oct 31;6:35.

Psychoactive substances use among higher school students in Lithuania

Laura Narkauskaitė^{1,2}, Algirdas Juozulynas¹, Antanas Jurgelėnas¹, Algirdas Venalis¹

¹State Research Institute Centre for Innovative Medicine, ²Institute of Hygiene

Summary

The aims of study were to determine psychoactive substance use prevalence among higher school students and evaluate reasons of their use.

Methods. The basis of the survey was selected Council of Europe against drug abuse and illicit trafficking in drugs, Swedish Council for Information on Alcohol and other Drugs Council concluded the ESPAD questionnaire, modified and adapted to the research contingent. The survey was conducted in 2006–2007. The survey data were processed using the statistical program SPSS version 15.0.

Results. A total of 1447 I–III year students, of whom 22,9 % smoke. The most students are smoking to relax. Coffee drink 67,7 %. 46,9 % – use energy drinks. 78 % use alcohol. Most frequently identified cause - the desire to relax (39,2 %). 16,2 % claimed that they have tried drugs. The most common narcotic substance is marijuana, which used 10,7 % students over the past 30 days and 45,1 % – over a lifetime. The most common method of drug use is smoking (60,9 % have ever tried drugs). Analyzing the causes of drug use, found that in most cases they are used

for several reasons (34,9 % (95 % CI 24,92 to 45,20) or out of curiosity (30,2 %). Even 86,3 % (95 % CI 84,45 to 88,04) know enough that psychoactive substances are harmful to their health.

Conclusions. Smoking and alcohol use is prevalent among higher school students. 16,2% students have tried drugs, 6,9 % students used them. The main psychoactive substance use cause – the desire to relax (39,2 %). Drugs often are used by out of curiosity (62 %).

Keywords: psychoactive substances, students, high school.

Correspondence to Laura Narkauskaitė, Institute of Hygiene, Didžioji 22, LT-01128 Vilnius, Lithuania. E-mail: laura.narkauskaite@hi.lt

Received 12 January 2010, accepted 21 February 2011